

Katona József: Bánk Bán

(részlet)

Második szakasz

HARMADIK JELENET

TIBORC (bizodalom s félelem közt besompolyog).
Bánk bán, nagyúr! jó reggelt.

BÁNK
Útonálló!

TIBORC
Igazán? lehet meglátni képemen?

BÁNK
Minek is becsület emberek között!

TIBORC
Való igaz; megőszült a fejem.

BÁNK
Miért?

TIBORC
Időm eljárt, jaj s panasz közt.

BÁNK
Azért teremtettem -

TIBORC
Köszönöm. Ma már
Nem háborogsz úgy, mint az éjtszaka.

BÁNK
Munkálkodó légy, nem panaszkodó -

TIBORC

Oh, istenem! tekéntenél csak egyszer
Hazámba - élve látnád a panaszt
Előtted. Mért valék becsületes!
Holott gazember lévén, mostan is
Tied lehetnék.

BÁNK

Mely boldogtalan
Az, akinek bármely bilincsei
Boldogtalan módon oldóznak el!

TIBORC

Oh, mint örültem, hogy szabad levék!

BÁNK

Mikép örültem és bilincseimnek!

TIBORC

Hiszen való, hogy jó is az: de már
Mióta a merániak -

BÁNK

Hah! - oh!

TIBORC

Sok pénzre van szükségek: és mivel
Mi annyit adni nem tudunk, tehát
Sovány nyakunkra izmaelitákat
Ültettek - ez már égbe kiált.

BÁNK

Piha!

TIBORC

Míg tűrhetém, tűrtem becsületessen:
Most már gazember is lennék; de késő -!
Ősz fő, kiszáradt kar: hová megyek?

BÁNK

Haramia - nincs itt más kigázolás.

TIBORC

Ma éjtszakán először kezdtem el
Próbálni azt a mesterséget; oh
Hiszen beteg feleségem és öt éhes

Porontyaimnál szívem majd kiugrott.
De látja isten, hogy nem értem azt.
Lenn a királyi ház előtt soká
Ólalkodék. Vígan valának abban.
És sokszor azt vettem csak észre, hogy
Nyelvem kiöltém, mintha azt akarnám
Felnyalni, amit ott fenn ellocsoltak.
Akkor lopózkodtál be a kapun -
Hallám az őrzővel beszédedet -
Én is tehát utánad mentem, és
Mivelhogy azt meg tudtam mondani:
Ki ment be oly titokba, mindenik
Azt hitte, hogy Bánk bánhoz tartozok.

BÁNK

Pih! minden e szerint tehát hamis
S megcsal, - keresse bár az ember a-
Hol akarja - legtisztábbnak mutassa
Magát, de egyben mégis mocskos az.

TIBORC

Mért bélyegez meg a szükség vele!

BÁNK

De hogyha jól meggondolom: maga
A tiszta hívség, oh! - de, ej, mi meg-
Gondolni is való van itten? a
Hívség? Kisértet, melyről minden ember
Fecseg; de még nem látta se nki is.

TIBORC

No, édes istenem! Ismét azt hiszem, hogy
Velem beszél. -

BÁNK

Beszélj, beszélj; igen
Jól hallom én panaszod; de magam
Panasza is beszél -

TIBORC

Uram teremtőm
Még a nagyúrnak is van? - No hát
Nem vétek a szegény Tiborcnak, egy
Titkos szövetségben hitét letenni.

BÁNK

Ha! - ezt hogy elfelejthetém - istenem!

TIBORC

Van más kigázolás? - vitézkedést
Ugyan ne várjanak tőlem; de hisz '
A háborúban szabad fosztani.
E gondolat legjobbnak látszatott.

BÁNK (búsan néz ki az ablakon).
Magyar hazám! -

TIBORC

A jó merániak
Azt háború nélkül is megteszik; mert
Hisz' a zsidók eleget fizetnek; a-
Kiket tulajdonképpen tán nem is
Lehetne embernyúzóknak nevezni,
Nyúzásra bőr kivántatik, holott
Azt a merániak magok lehúzták
Már csontjainkról; így tehát ezek
A húsba kénytelenek bemetszeni -
Igaz, hogy a metéltetett sikolt; de
Hisz' arra nem szükség hallgatni, csak
Haszon lehessen. - S a nagyasszony -?
(Keserű megvetéssel lódítja el a kezét.)

BÁNK (fejét az ablakfához nyomván).
Oh!

TIBORC

Ő cifra és márványos házakat
Épített; és mi - csaknem megfagyunk
Kunyhónk sövényfalai közt -

BÁNK
Átkozott!

TIBORC

Ő csorda számra tartja gyűlevész
Szolgáit! éppenséggel mintha minden
Hajszála egy őrzőt kívánna; sok
Meránit, olykor azt hinné az ember,
Hogy tán akasztani viszik, úgy körül
Van véve a léhűtőktől, s mi egy
Rossz csősz alig tudunk heten fogadni.
Ő táncmultságokat ad szüntelen,

Úgy, mintha mindég vagy lakodalma, vagy
Keresztelője volna: és nekünk
Szívünk dobog, ha egy csaplárlegény az
Utcán előnkbe bukkanik, mivelhogy
A tartozás mindjárt eszünkbe jut.
A jó merániak legszebb lovon
Ficákolódnak - tegnap e gy kesej,
Ma szürke, holnap egy fakó: - nekünk
Feleség- és porontyainkat kell befogni,
Ha veszni éhen nem kívánczunk.
Ők játszanak, zabálnak szüntelen,
Úgy, mintha mindenik tagocska benne
Egy-egy gyomorral volna áldva: nekünk
Kéményeinkről elpusztúlnak a
Gólyák, mivel magunk emésztiük el
A hulladékot is. Szép földeinkből
Vadászni berkeket csinálnak, a-
Hová nekünk belépni nem szabad.
S ha egy beteg feleség, vagy egy szegény
Himlős gyerek megkívánván, lesújtunk
Egy rossz galambfiat, tüstént kikötnek,
És aki száz meg százezert rabol,
Bírája leszen annak, akit a
Szükség garast rabolni kényszerített.

BÁNK

Hogy úgy van!

TIBORC

Ők monostort, templomot
Építenek, hol úgy sípolnak, úgy
Megzengenek, hogy a zárándokok
Táncolni kénytelenek a sáros utcán;
Nekünk pedig nincs egy jó köntösünk,
Melyben magát az ember egy becs és
Védszent előtt mutathatná meg a
Templomban.

BÁNK

Oh, buzogj vér! csak buzogj!

TIBORC

Hahogy panaszkodni akarunk, előbb
Meg kell tanulnunk írni; mert az ily
Szegény paraszt az úr elébe nem
Mehet be többé - úgy rendelte Béla

Király, s merániak hasznát veszik -
Hisz' őszvekarmolázná a sz egénynek
Patkója a szép síma padlatot!
S ha tán utolsó fillérünkre egy
Törvénytudó felírja a panaszt:
Ki írja fel keserves könnyeinket,
Hogy jó királyunk megláthassa azt. - -

BÁNK
Te Isten!

TIBORC
El kellene pirúlniok,
Midőn ezüst-arannyal varrt övek
Verődnek a lábszáraikra, mert
Véres verejtékünk gyümölcse az.
Lelkemre mondom, egy halotti fátyolt
Kötnének inkább a hasokra, - leg-
Alább csak úgy külsőkép is mutatnák
A gyászt azon szegény nyomorútakért
Kiket kiállhatatlan sajtolásaikkal
A sírba döntenek -

BÁNK
Tűrj békességgel -

TIBORC
Tűrj békességgel, ezt papolta az
Apáturunk is sokszor: boldogok
A békességesek, mert isten fiainak
Hívatnak, - úgy de tömve volt magának
A gyomra. Istenem! mi haszna! ha
Szorongat a szegénység: a poko lt
Nem féljük - a mennyország sem jön oly
Szép színben a szemünk elébe.

BÁNK
Kirontjuk a korlátokat, lezúzzuk
A jó barátot, ellenséget; és
Aztán ha célra értünk, sírni kell csak:
Szánom keserveiteket, emberek!

TIBORC (nevetve).
Te szánsz nagyúr? oh a magyar se gondol
Már oly sokat velünk, ha zsebe
Tele van - hisz' a természet a szegényt

Maga arra szánta, hogy szülessen, éljen.
Dolgozzon, éhezzen, sanyarogjon és -
Meghaljon. Úgy van, úgy! ismérni kell
Az élnetetlenek sorsát, minek-
Előtte megtudhassuk szánni is.

BÁNK (haraggal tekint reá, de szeme Tiborc homlokán lévő sebhelyen akad fel).

TIBORC (észreveszi, s kevés hajával igyekszik eltakarni).
Huszonhat esztendő előtt vala ez
Még gyenge ifjanc voltál. - Jáderánál
Egy rossz velencei akart tégedet s
Atyádat - Ej, hisz' az régen vala!

BÁNK (Tiborc homlokát megölelve, melléhez szorítja, majd egy
erszényt nyom a markába).
Engem s atyámat - menj, menj, menj Tiborc.

TIBORC
Szép pénz; de adhatsz-e hát mindenik
Szűkölködőnek? visszaadja-e
Ez a halottakért hullt könnyeket?
Ha mást nem adhatsz, úgy annál, kinek
Adsz, még szegényebb vagy. Vigyázz, hogy egy
Zsivány, tömött erszényeiddel együtt
Ne lopja el nagylelkűségedet.

BÁNK (méltósággal).
Tiborc! Tiborc! kivel beszélsz?

TIBORC (térdre rogyik).
Uram-
Isten! hisz' azt karom, hogy vesszek el.
Én nem vagyok gonosztevő - azért nem
Bátorkodom magamat előlni, mert az
Isten haragjától félek.

BÁNK
Tiborc!
Menj, menj; keresd fel asszonyomat, s ha meg-
Találtad, úgy jöjj, s várakozz reám.
Haza mentek - ott megmondhatod, hogy él
Még Bánk.

TIBORC
Igen - kedves szomszédok! él

Még Bánk, atyánk - fogom kiáltani.
(Sírva elmegy.)

BÁNK

Atya? - úgy - ez is még hátra van -
(Megáll a belökött ajtónál.)
Hah! fel,
Fel puha ágyadból gyermek, nehogy
Megvesztessen udvarunk szele. (Bemegy.)

TIBORC (bizodalom s félelem közt besompolyog).
Bánk bán, nagyúr! jó reggelt.

BÁNK

Útonálló!

TIBORC

Igazán? lehet meglátni képemen?

BÁNK

Minek is becsület emberek között!

TIBORC

Való igaz; megőszült a fejem.

BÁNK

Miért?

TIBORC

Időm eljárt, jaj s panasz közt.

BÁNK

Azért teremtettem -

TIBORC

Köszönöm. Ma már
Nem háborogsz úgy, mint az éjtszaka.

BÁNK

Munkálkodó légy, nem panaszkodó -

TIBORC

Oh, istenem! tekéntenél csak egyszer
Hazámba - élve látnád a panaszt
Előtted. Mért valék becsületes!
Holott gazember lévén, mostan is

Tied lehetnék.

BÁNK

Mely boldogtalan
Az, akinek bármely bilincsei
Boldogtalan módon oldóznak el!

TIBORC

Oh, mint örültem, hogy szabad levék!

BÁNK

Mikép örültem és bilincseimnek!

TIBORC

Hiszen való, hogy jó is az: de már
Mióta a merániak -

BÁNK

Hah! - oh!

TIBORC

Sok pénzre van szükségek: és mivel
Mi annyit adni nem tudunk, tehát
Sovány nyakunkra izmaelitákat
Ültettek - ez már égbe kiált.

BÁNK

Piha!

TIBORC

Míg tűrhetém, tűrtem becsületessen:
Most már gazember is lennék; de késő -!
Ősz fő, kiszáradt kar: hová megyek?

BÁNK

Haramia - nincs itt más kigázolás.

TIBORC

Ma éjtszakán először kezdtem el
Próbálni azt a mesterséget; oh
Hiszen beteg feleségem és öt éhes
Porontyaimnál szívem majd kiugrott.
De látja isten, hogy nem értem azt.
Lenn a királyi ház előtt soká
Ólálkodék. Vígán valának abban.
És sokszor azt vettem csak észre, hogy

Nyelvem kiöltém, mintha azt akarnám
Felnyalni, amit ott fenn ellocsoltak.
Akkor lopózkodtál be a kapun -
Hallám az őrzővel beszédedet -
Én is tehát utánad mentem, és
Mivelhogy azt meg tudtam mondani:
Ki ment be oly titokba, mindenik
Azt hitte, hogy Bánk bánhoz tartozok.

BÁNK

Pih! minden e szerint tehát hamis
S megcsal, - keresse bár az ember a-
Hol akarja - legtisztábbnak mutassa
Magát, de egyben mégis mocskos az.

TIBORC

Mért bélyegez meg a szükség vele!

BÁNK

De hogyha jól meggondolom: maga
A tiszta hívség, oh! - de, ej, mi meg-
Gondolni is való van itten? a
Hívség? Kisértet, melyről minden ember
Fecseg; de még nem látta se nki is.

TIBORC

No, édes istenem! Ismét azt hiszem, hogy
Velem beszél. -

BÁNK

Beszélj, beszélj; igen
Jól hallom én panaszod; de magam
Panasza is beszél -

TIBORC

Uram teremtőm
Még a nagyúrnak is van? - No hát
Nem vétek a szegény Tiborcnak, egy
Titkos szövetségben hitét letenni.

BÁNK

Ha! - ezt hogy elfelejthetém - istenem!

TIBORC

Van más kigázolás? - vitézkedést
Ugyan ne várjanak tőlem; de hisz '

A háborúban szabad fosztani.
E gondolat legjobbnak látszatott.

BÁNK (búsan néz ki az ablakon).
Magyar hazám! -

TIBORC

A jó merániak
Azt háború nélkül is megteszik; mert
Hisz' a zsidók eleget fizetnek; a-
Kiket tulajdonképpen tán nem is
Lehetne embernyúzóknak nevezni,
Nyúzásra bőr kivántatik, holott
Azt a merániak magok lehúzták
Már csontjainkról; így tehát ezek
A húsba kénytelenek bemetszeni -
Igaz, hogy a metéltetett sikolt; de
Hisz' arra nem szükség hallgatni, csak
Haszon lehessen. - S a nagyasszony -?
(Keserű megvetéssel lódítja el a kezét.)

BÁNK (fejét az ablakfához nyomván).
Oh!

TIBORC

Ő cifra és márványos házakat
Épített; és mi - csaknem megfagyunk
Kunyhónk sövényfalai közt -

BÁNK
Átkozott!

TIBORC

Ő csorda számra tartja gyűlevész
Szolgáit! éppenséggel mintha minden
Hajszála egy őrzőt kívánna; sok
Meránit, olykor azt hinné az ember,
Hogy tán akasztani viszik, úgy körül
Van véve a léhűtőktől, s mi egy
Rossz csősz alig tudunk heten fogadni.
Ő táncmultságokat ad szüntelen,
Úgy, mintha mindég vagy lakodalma, vagy
Keresztelője volna: és nekünk
Szívünk dobog, ha egy csaplárlegény az
Utcán előnkbe bukkanik, mivelhogy
A tartozás mindjárt eszünkbe jut.

A jó merániak legszebb lovon
Ficáncolódnak - tegnap e gy kesej,
Ma szürke, holnap egy fakó: - nekünk
Feleség- és porontyainkat kell befogni,
Ha veszni éhen nem kívánczunk.
Ők játszanak, zabálnak szüntelen,
Úgy, mintha mindenik tagocska benne
Egy-egy gyomorral volna áldva: nekünk
Kéményeinkről elpusztúlnak a
Gólyák, mivel magunk emésztjük el
A hulladékot is. Szép földeinkből
Vadászni berkeket csinálnak, a-
Hová nekünk belépni nem szabad.
S ha egy beteg feleség, vagy egy szegény
Himlős gyerek megkívánván, lesújtunk
Egy rossz galambfiat, tüstént kikötnek,
És aki száz meg százezert rabol,
Bírāja lészen annak, akit a
Szükség garast rabolni kényszerített.

BÁNK

Hogy úgy van!

TIBORC

Ők monostort, templomot
Építenek, hol úgy sípolnak, úgy
Megzengenek, hogy a zarándokok
Táncolni kénytelenek a sáros utcán;
Nekünk pedig nincs egy jó köntösünk,
Melyben magát az ember egy becs és
Védszent előtt mutathatná meg a
Templomban.

BÁNK

Oh, buzogj vér! csak buzogj!

TIBORC

Hahogy panaszkodni akarunk, előbb
Meg kell tanulnunk írni; mert az ily
Szegény paraszt az úr elébe nem
Mehet be többé - úgy rendelte Béla
Király, s merániak hasznát veszik -
Hisz' öszvekarmolázná a szegénynek
Patkója a szép síma padlatot!
S ha tán utolsó fillérünkre egy
Törvénytudó felírja a panaszt:

Ki írja fel keserves könnyeinket,
Hogy jó királyunk megláthassa azt. - -

BÁNK
Te Isten!

TIBORC
El kellene pirúlniok,
Midőn ezüst-arannyal varrt övek
Verődnek a lábszáraikra, mert
Véres verejtékünk gyümölcse az.
Lelkemre mondom, egy halotti fátyolt
Kötnének inkább a hasokra, - leg-
Alább csak úgy külsőkép is mutatnák
A gyászt azon szegény nyomorútlakért
Kiket kiállhatatlan sajtolásaikkal
A sírba döntenek -

BÁNK
Tűrj békességgel -

TIBORC
Tűrj békességgel, ezt papolta az
Apáturunk is sokszor: boldogok
A békességesek, mert isten fiainak
Hívatnak, - úgy de tömve volt magának
A gyomra. Istenem! mi haszna! ha
Szorongat a szegénység: a poko lt
Nem féljük - a mennyország sem jön oly
Szép színben a szemünk elébe.

BÁNK
Kirontjuk a korlátokat, lezúzzuk
A jó barátot, ellenséget; és
Aztán ha célra értünk, sírni kell csak:
Szánom keserveiteket, emberek!

TIBORC (nevetve).
Te szánsz nagyúr? oh a magyar se gondol
Már oly sokat velünk, ha zsebe
Tele van - hisz' a természet a szegényt
Maga arra szánta, hogy szülessen, éljen.
Dolgozzon, éhezzen, sanyarogjon és -
Meghaljon. Úgy van, úgy! ismérni kell
Az élnetlenség sorsát, minek-
Előtte megtudhassuk szánni is.

BÁNK (haraggal tekint reá, de szeme Tiborc homlokán lévő sebhelyen akad fel).

TIBORC (észreveszi, s kevés hajával igyekszik eltakarni).

Huszonhat esztendő előtt vala ez
Még gyenge ifjanc voltál. - Jáderánál
Egy rossz velencei akart tégedet s
Atyádat - Ej, hisz' az régen vala!

BÁNK (Tiborc homlokát megölelvén, melléhez szorítja, majd egy
erszényt nyom a markába).

Engem s atyámat - menj, menj, menj Tiborc.

TIBORC

Szép pénz; de adhatsz-é hát mindenik
Szűkölködőnek? visszaadja-é
Ez a halottakért hullt könnyeket?
Ha mást nem adhatsz, úgy annál, kinek
Adsz, még szegényebb vagy. Vigyázz, hogy egy
Zsivány, tömött erszényeiddel együtt
Ne lopja el nagylelkűségedet.

BÁNK (méltósággal).

Tiborc! Tiborc! kivel beszélsz?

TIBORC (térdre rogyik).

Uram-

Isten! hisz' azt karom, hogy vesszek el.
Én nem vagyok gonosztevő - azért nem
Bátorkodom magamat előlni, mert az
Isten haragjától félek.

BÁNK

Tiborc!

Menj, menj; keresd fel asszonyomat, s ha meg-
Találtad, úgy jöjj, s várakozz reám.
Haza mentek - ott megmondhatod, hogy él
Még Bánk.

TIBORC

Igen - kedves szomszédok! él
Még Bánk, atyánk - fogom kiáltani.
(Sírva elmegy.)

BÁNK

Atya? - úgy - ez is még hátra van -

(Megáll a belökött ajtónál.)

Hah! fel,

Fel puha ágyadból gyermek, nehogy

Megvesztegessen udvarunk szele. (Bemegy.)